

Ajatushautomo maiseman kohtaamiseen

■ PERTTI KOSKIMIES

Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.):
Maiseman kanssa kasvokkain.
Maahenki 2007.

Koli on kansallismaisiemme kruunu, suomalaisuuden symboli ja itsenäisyystahtomme kivijalka. Sitä sopii näyttää ulkomaalaisillekin kauneuden ymmärtäjille, niin on

ympäristöestetiikan johtava julistajamme Yrjö Sepänmaa tehnytkin. *Maiseman kanssa kasvokkain* perustuu jo vuonna 1994 Kolilla järjestettyyn, maailman ensimmäiseen ympäristöestetiikkojen tapaamiseen. Siellä pidetyt alustukset on muokattu artikkeleiksi tähän kirjaan.

Maiseman kanssa kasvokkain on maisematyypeittäin edenneen kirjasarjan eräänlainen myöhäsyntyinen johdanto, se ilmestyy viidentenä osana. Aiemmat osat ovat *Suo on kaunis* (1999), *Vesi vetää puoleensa* (2002), *Metsään mieleni* (2003) ja *Pellossa perihopeat* (2005). Sarjan tulevat täydentämään kiveä ja kalliota sekä taivasta koskevat niteet.

Maisema on kaikki

Kirja koostuu kuudesta pääteemasta: maiseman kerrokset, maiseman arvot ja niiden ymmärtäminen, maiseman kohtaaminen, maisema kansakunnan sydämessä, maiseman sääntelyn keinot sekä maisema ja taide. Jako on osittain keino-tekoinen ja liukuva, kirjoittajat solmivat ajatuksiaan toistensa lomaan ja viittaavatkin toinen toisiinsa. Maisemasta ja sen kauneudesta ei voi myöskään kirjoittaa tyhjentävästi; sen enempää yksittäisissä artikkeleissa kuin pääluvuissa ei ole alkua eikä loppua.

Maisemaa pohdittaessa ei voida ladella ehdottomia totuuksia, ei desimaalintarkkoja sääntöjä eikä väistämättömiä pakkoja. Maisemaa pohditaan esimerkiksi jäsentämällä visuaalisia näkymiä, analysoimalla mielikuvia ja tunteuksia, eläytymällä kuvallisten ja kirjallisten kuvausten maailmaan, etsimällä kauneuskäsitystemme rakennusaineiksia ja yhdistelemällä ihmisen toimintaa luonnon prosesseihin.

Maiseman mieltäminen kau- niiksi tai rumaksi, ja siihen vai- kuttavat tekijät, ovat osittain hen- kilökohtaisia, osittain yhteisöllisiä, kulttuuriin, historiaan, elettyyn ja kuultuun tietoon ja tarinoihin poh- jaavia. Siksi teoksessa on valtavas- ti sulateltavaa, uudelleen luettavaa ja ajateltavaa. Tässä pystyn esittele- mään vain ajatusrikan sieltä ja toi- sen täältä.

Romanttinen metsäkäsitys

Kaukaa katsoen näemme maise- masta vain yleispiirteet. Jos ha- luamme mieltää sen kaikin aistein ja mahdollisimman todenmukai- sesti, meidän on mentävä siihen. Samalla muutamme osaksi maise- maa, muutamme sitä ja muutum- me sen mukana. Ihminen ja maise- ma ovat moninaisessa riippuvuus- suhteessa toisiinsa.

Pauline von Bonsdorff tarkas- telee maisemaa toiminnan ja ku- vittelun tilana. Pauli Tapani Karja- lainen kirjoittaa ympäristön eletys- tä mielestä, paikkojen kehityksestä maisemiksi. Ronald W. Hepburnin teemana on maisema metafysisen mielikuvituksen tuotteena.

Menneen maailman romantii- kalta tuntuu Pauline von Bonsdorff- in siteeraama Arne Reunalan ja Pekka Virtasen huomio:

”Ennen kaikkea alkuperäiset metsät... näyttävät olevan suomalaisten iden- titeetille erityisen keskeisiä. Tämän kollektiivisissa mielikuvissa elävän alkuperäisen metsän häviäminen nykyajan tehokkaassa metsätaloudessa on kulttuurishokki, johon suomalais- ten ei ole helppo sopeutua.”

Huone- eli *Ideapark*-suomalai- sella, johon kuuluu iso osa kansaa ja sen luonnosta irtautunut valta- eliitti, ei ole luonnonmetsään mi- tään sidettä, eikä sen puoleen kai- puutakaan. Jo vuosisata sitten mai-

semankauneutta pohtinutta kau- punkisivistyneistöä viehättivät I. K. Inhan ja muiden aikalaisten va- lokuvat ja maisemamaalaukset, jot- ka esittivät pääosin ihmisen muok- kaamaa, eikä luonnontilaista, met- sää. Suomalaiselle metsä ei tarkoi- ta ekosysteemiä eikä eläinten kotia vaan puupeltoa, ihmiselle kuuluvaa raaka-ainetta. Hoidettu metsä vie- hättää hänen silmänsä luonnon- ryteikköä paremmin.

Se, että von Bonsdorff tuomit- see luonnonsuojelun syylliseksi sii- hen, että ihminen ei tajua luonto- riippuvuuttaan arjessaan, tai että ihminen lajina on ottanut itselleen hallinnollisen vastuun koko maa- pallostaa, on kohtuuton ja osoittaa puutteita luonnonsuojelutoimin- nan tuntemuksessa. Olisiko syy- tösten oikeampi osoite kristin- ja teknousko?

Hebburn hylkää tieteen metafy- siikan hyväksi, mutta varoittaa sa- malla tulkitsemasta kauneuden läh- teeksi ilmestyksenomaista tai jär- jenkaltaista henkiolentoa. Metafyy- sis-uskonnollinen mielikuvitus voi kadottaa todellisuudentajun.

On rakastettava maata!

Maiseman arvoja tarkastelee neljä artikkelia, jotka korostavat herkkyy- den ja harjaantuneisuuden merki- tystä. Edes luonnonmaiseman ym- märtämisessä ei riitä pelkkä ekologi- nen tieto, vaan tarvitaan myös kult- tuurin tuntemusta, niin maiseman synnyn ja vuorovaikutussuhteiden kuin arvotuksenkin jäsentämiseksi. Maisemalle tehdään oikeutta keskit- tymällä olennaiseen, kykyä voidaan kehittää kasvatuksella.

Holmes Rolston III määritte- lee:

”Maisema on kappale maa- aluetta, joka voidaan nähdä jostakin paikas- ta... Maisema on luonnon ulottuvuus kulttuurin muutamana, jostakin pai- kasta käsin, ja siinä mielessä maisema on paikallinen, paikallistettu... Tiede muodostuu pääväyläksi maisemien havaitsemiseen... ja se on välttämä- tön mutta ei riittävä niiden kaikkein täsmällisimpään ymmärtämiseen... Tiedemies, joka ei rakasta maata, on tässä epäpätevä... Subjektiviivinen minä tuntee objektiivisen maailmansa...”

Rolstonin mielestä ”eläimet ei- vät käsitä olinpaikkaansa esteetti- sesti”. Näin varmasti onkin. Mut- ta toisin kuin evoluutiobiologian teoreetikkokollegani sanovat, mi- nusta näyttää, vuosikymmeniä pit- kikäisten ja samojen villieläinyksi- löiden kanssa elettyäni ja niitä seu- rattuani, että tietämättä estetiikas- ta ne ainakin tuntevat elämäniloa ja mielihyvää samoissa tilanteissa, sa- moista syistä, kuin minäkin.

Allen Carlsonin menetelmälli- nen artikkeli pohtii, mikä on olen- naista maisemassa ja miten ihmi- nen kasvatetaan tarkastelemaan si- tä. Jotta epämääräisen luonnon- maiseman voisi arvioida, se on hahmotettava käyttäen tietoa muo- dosta ja sisällöstä, biologiasta, geo- logiasta, historiallisesta ja nykyi- sestä käytöstä sekä siihen liittyvis- tä myyteistä, symboleista ja taiteel- lisista näkökohdista. ”Esteettinen kasvatus on sitä että harjoitamme itseämme näkemään mahdollisim- man paljon kauneutta.”

Yuriko Saito korostaa luonnon arvostamista sen omin ehdoin. Luonnon esteettiseen tajuamiseen täytyy sisältyä myös moraalinen kyky ja tavoite kunnioittaa luontoa sekä tunnustaa sillä olevan oma, meistä riippumaton todellisuuten- sa. Tiedon lisäksi tarvitaan herkkää aistimuksellisuutta.

Leena Vilka pohtii luonnon- kauniin maiseman olemusta vielä

pitemmälle. Luonnonkauneus on hänen mielestään tärkeä itseisarvo monimuotoisuuden ja eläinten oikeuksien lisäksi. Ne ovat olemassa, vaikka niille ei ole eksaktia mittaria. Vilkka kaipaa kouluihin biologian valta-aseman murtamista ja tilalle syväekologiaa, ympäristöeettistä ja -esteettistä luonnonymmärrystä. Kannatan. Vilkka siteeraa Aldo Leopoldin maaetiikan periaatetta: ”Sellaiset teot ovat oikeita ja hyviä, jotka edistävät luonnon kauneutta, eheyttä ja tasapainoisuutta. Näitä vahingoittavat tehot ovat väärä.” Siinä koko kirjan sanoma, ylivoimaisen mestarin kynästä.

Vilkan käsitys, että Suomessa maa oli ”pitkälti eläinten asuttama ennen ihmistä”, on harhainen, vaelisivathan ihmiset Baltian jääjärvestä vapautuville maakaistaleille miltei kilpaa eläinten kanssa. Eivätkä varhaiset kalliomaalaukset suinkaan kuvanneet vain luonnonmaisemia eläimiä, muka ilman ihmistä.

Neljä Kolia

Miten maisema kohdataan? Kun maiseman kokija elää maisemassa, hän sulautuu siihen. Kokemusta ei tarvitse ilmaista sanoin. Siitä kirjoittavat Cheryl Foster, Arnold Berleant, Kim Moon Hwan ja Maria Golaszewska. Kim Moon Hwan korostaa itämaista näkökulmaa, jonka mukaan luonto ei ole ihmiselle vastakohtainen vaan ympäri ja sisältää ihmisen. Kiinalaisessa filosofiassa ihminen ei alun perinkään asettunut luonnon ulkopuolelle tai sitä vastaan. Ihmisen määritelmän on sisällytettävä hänen vastuunsa ekosysteemistä, omasta ympäröivästä maailmastaan.

Maria Golaszewska painottaa, että lapsen esteettistä herkkyyttä ja asennetta luontoon voidaan tehok-

kaimmin kasvattaa kosketuksella luontoon. Esteettinen luontoasenne vaatii rakennusaineikseen myös moraalisia näkökohtia sekä käytännöllisiä ja tiedollisia asenteita.

Koli on ikkuna suomalaisen maisemaan ja kansakunnan sydämeen. Hannes Sihvo kertoo Kolin nousun pyhimmäksi ikoniksemme, jota alusta pitäen ylistettiin ”kauneimmaksi Suomen luonnonihanista paikoista.” Sihvo jakaa Kolin maisematarkastelun pohjoiskarjalaisten Kotiseutu-Koliin, suomalaiskansallisen tajunnan Kulttuuri-Koliin, yhtä pitkän historian kulkeneeseen Matkailu- tai Loma-Koliin sekä kaikille kuuluvana maailmanperintönä Eko-Koliin.

Kolista ponnistaa kansallismaisemakuvastoon Maunu Häyrynenkin. Hän huomaa sen säilyvän samankaltaisena historiallisten muresten ja maisemassa itsessään tapahtuvien muutosten läpi. Liekö Häyrynen tai joku muu tutkinut sitä, miten äkisti monikulttuuristuneen Suomen uudisasukkaat näkevät meikäläisen maisemakuvaston?

Tuntuu siltä, että luonnon ja talonpoikauskulttuurin muovaama kansallismaisema alkaa olla kaukana kehäteitä, toimistojen ja ostoskeskusten väliä suhaaville supisuomalaisillekin, joiden kotiseututunne on pakosti ohentunut asuinpaikkojen vaihdon ja globaalin työelämän pihdeissä. Käsitykseni maiseman merkityksettömyydestä suurelle osalle kansalaisista perustuu muun muassa siihen, miten rumissa maisemissa ihmiset vapaaehtoisestikin tyytyvät asumaan ja elämään.

Barbara Sandrisserin mukaan Japanissa maisema, rakentaminen ja ihminen – siis ihmisen mieli, sydän ja henki – ovat aidossa syntee-

sisä maansa kanssa. Hänen tekstissään ilmenee kauniisti, miten vähin sanoin osaava runo tai tekstinpätkä voi kuvata maiseman kauneuden ja ihmisen kiintymyksen siihen. Miten rikas mieli onkaan ihmisellä, joka saa tuntea kiintymystä paikkaan! Vakuutan tätä omasta kokemuksestani, rakkaudestani ja kaipuustani paikkoihin, jotka ovat säilyneet henkisenä kotinani lapsuudesta ja nuoruudesta asti. Miten viisas olikaan vanhan intiaani-vaimon ohje valkoiselle miehelle luonnon- ja mielenrauhan saavuttamiseksi: ”Pysykää paikoillanne!”

Miten säilyttää maisema?

Seuraava pääluke kertoo maiseman säilyttämisen keinoista, ympäristökasvatuksesta sekä julkisista ympäristöpolitiikkaa ja lainsäädäntöä koskevista keskusteluista. Maisemakuvaa yritetään jäsentää ja yhtenäistää miljöörakentamiseen tähtäävässä koulutuksessa suunnittelun, rahoituksen ja toteutuksen ohjein, suosituksin ja normein.

Arlene Kwasniak korostaa, että niin maankäytön, kuten muunkin lainsäädännön, verolakien, tukiaisten ja kaupparajoitusten maisema-vaikutukset voivat olla dramaattisia. Kansalaisten oikeus ja velvollisuus on vaikuttaa lainsäädäntöön, jolla muutetaan maisemia.

Pertti Rannikko palaa Kolin rakentamisesta ja suojelusta pari vuosikymmentä sitten käytyyn kamppailuun. Kiivaan suojelukonfliktin herättämä katkeruus on säilynyt. Toisaalta Kolin matkailulla on erinomaiset mahdollisuudet kansallisuiston hyödyntämiseen maisemineen ja perinteineen.

Matti K. Mäkinen tarkastelee ympäristöä ymmärtävää miljöö-

rakentamista. Rakentaminen ratkaisee maisemakuvaston tulevaisuuden, koska perusmaisemamme ovat jo nyt eri aikoina vaikuttaneiden hyödyntämistapojen muokkauksia, siis rakennettuja maisemia. Estetiikka on kuitenkin altavastaajana rakentamisen päätöksissä, talouden takana, sillä – Mäkisen sanoin – ”ellei olisi taloutta, ei olisi estetiikkaakaan”.

Taiteen kentässä, niin maisemamaalauksessa kuin valokuvauksessakin, näkyy nykyäänkin halua löytää maiseman ja luonnon yhteyksiä. Lauri Anttila kertoo kuvista maiseman takana, Mara Miller puutarhoista ja puistoista sosio-kosmisina malleina. Millerin mielestä puutarhat yhdistävät ihmisiä alueellisista ja kansallisista eroavaisuuksista huolimatta, mikä auttaa meitä ymmärtämään itseämme ja toisiamme paremmin.

Vaatii aikaa ja rauhaa

Maisemaestetiikasta kiinnostuneita, mutta siihen perehtymättömiä, neuvon tutustumaan kirjaan ajan kanssa ja syventyen, palaten välillä takaisinkin. Kiireisestä ja rauhatomasta lukijasta se vaikuttaa sekavalta ja epämääräiseltä, merkityksettömältä höpötykseltä, mutta aukenee ajan kanssa.

Pääosa kirjoittajista tosin pyörittelee ajatuksiaan epäselvemmin kuin oppialan maneerit vaatisivat, he kuorruttavat tekstinsä vaikeilla lauserakenteilla ja tarpeettomilla sivistyssanoilla. He eivät nähtävästi osaa kuvata maisemia, tunteuksiaan tai tarkoituksiaan puoleksikaan niin hyvin kuin vanhat kirjallisuuden mestarit, joita he tavan takaa siteeraavat.

Terminologiakin olisi kaivannut lopputarkistusta. Tekstissä

mainitaan esimerkiksi vierinkivet jääkauden jälkinä tundralla – ilmeisesti tarkotetaan siirtolohkareita. *Semiaridikin* voidaan sanoa suomeksi, ja ylipäänsä vierasperäiset termit karkottavat. Yhteenvetoa kaipaisi luvuittain ja teemoittain, silloin pääsanoma välittyisi pienen alan uskovan piirin ulkopuolellekin. Sitä ilman kauniit maisemat eivät maailmassa säily.

Maisemat ja luonto eivät ole ainoita maailmanmenon uhkaamia. Yhtä lailla on todisteita siitä, että myös ihmisen mieli on tuhoutumassa globaalin ajanvieteteollisuuden tyhmentävillä markkinoilla. Moitteistani huolimatta tämä kirja ja sen kirjoittajat taistelevat mielen degeneraatiota vastaan, mistä he ansaitsevat kauniin kiitoksen, kuten koko komean ja poikkeavan tietokirjan muukin tekijäryhmä. Ritva Kovalaisen kuvatoimitus sekä Kovalaisen ja Riikka Löytökorven taitto nostavat kirjan arvoa entisestään.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti, tietokirjailija ja tiedetoimittaja.